

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора наук із соціальних комунікацій, старшого наукового співробітника

Григоревської Олени Вікторівни

на дисертацію **Ніколайчука Антона Петровича**

**«Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів
громадської взаємодії»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності

029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства бібліотеки України успішно інтегрують свої ресурси та послуги у цифрове середовище, забезпечуючи доступ до них поза межами фізичного бібліотечного простору. Водночас важливою умовою конкурентоспроможності публічних бібліотек є опанування інноваційних моделей обслуговування користувачів, зокрема реалізація концепції «третього місця» для отримання інформації, знань, можливостей неформального навчання, публічних послуг, організації дозвілля та соціальної інтеграції. Сучасні громади відчують потребу в безкоштовних та гостинних локаціях для навчання, комунікації, соціалізації та розвитку творчих здібностей. У цьому контексті публічна бібліотека постає як унікальна соціокомунікаційна інституція, здатна створювати відкритий, інклюзивний та змістовно насичений простір для кожної людини незалежно від її соціального статусу. Світовий досвід свідчить про високу суспільну затребуваність бібліотек, які трансформувалися у мультифункціональні центри, які пропонують користувачам не лише традиційні послуги, а й інноваційні формати бібліотечного сервісу, що охоплюють неформальну освіту, дослідницьку діяльність, соціальну взаємодію та творчу самореалізацію. В Україні ж більшість публічних бібліотек лише розпочинає процес переосмислення своєї ролі та поступово опановує нову модель діяльності як «третього місця» (простору між домом і роботою), що сприяє розвитку та взаємодії громади.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена наявністю протиріч між: об'єктивною потребою українських громад у системній розбудові публічних бібліотек як «третього місця» та консервативним підходом місцевої влади щодо підтримки та фінансування цих процесів; необхідністю прискореної трансформації публічних бібліотек України в умовах війни й повоєнного відновлення в мультифункціональні інклюзивні відкриті простори та нерозробленістю концептуальних засад вирішення цієї проблеми. Аналіз бібліотекознавчої думки останніх років дозволяє констатувати відсутність науково обґрунтованих типових моделей модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця», що є додатковим свідченням актуальності теми дослідження. Таким чином, дисертаційна робота присвячена розробленню концептуальних засад модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана в межах цільових комплексних програм науково-дослідницьких робіт Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) і «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231), а також пов'язана з планом наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю КНУКіМ.

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості основних положень, висновків та рекомендацій сформульованих у дисертації.

Визначення проблематики дослідження дало змогу чітко окреслити мету роботи, яку дисертант конкретизував через систему послідовних і логічно взаємопов'язаних завдань. Такий підхід забезпечив обґрунтованість

отриманих результатів і наукових узагальнень представленої дисертації. Результати дослідження досягаються завдяки застосуванню сукупності загальнонаукових та спеціальних методів, комплексне застосування яких забезпечило всебічне вивчення проблематики модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація Ніколайчука А.П. характеризується новизною, зокрема: вперше: обґрунтовано основні етапи еволюції базових організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця»: перший етап (1980-ті рр.) – французька модель «Бібліотека-медіатека»; другий етап (1989-2009 рр.) – американська модель «третього місця» Р. Ольденбурга; третій етап (2010 р. – по цей час) – данська модель «Чотири простори бібліотеки»; доведено, що онтологічними властивостями простору бібліотеки як «третього місця», які відрізняють її від традиційної моделі є: фізична та фінансова доступність, гостинність, гнучкість та адаптивність, нейтральність, доброзичливість, комфортність, демократичність, інклюзивність, посилення ступеня людиноцентричності обслуговування користувачів та їх системної залученості до діяльності бібліотеки; визначено критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця», серед яких не кількість книговидач, а зниження рівня стресу, соціальної та/або цифрової ізоляції населення; підвищення рівня суспільної резильєнтності та ступеня довіри користувачів до бібліотеки через зростання в них зацікавленості участі в її заходах; кількість інноваційних проєктів та громадських ініціатив, які ініційовані або втілені в стінах бібліотеки; розроблено концептуальну модель модернізації простору бібліотеки як «третього місця», яка поєднує організаційно-функціональну, ресурсно-інфраструктурну та змістовно-діяльнісну складові, системна взаємодія яких забезпечується визначенням політики та профілізації функцій бібліотеки та її філій, налагодженням сталої комунікації між бібліотекою та громадою, постійним підвищенням кваліфікації персоналу за для

набуття універсальних крос-культурних навичок та компетентностей; запропоновано інтегрований (для таких типів бібліотек, які не мають філій та є єдиними доступними соціокультурними закладами в зоні обслуговування громади) та профілізований (для ЦБС, що мають філії в індустріальних районах великих міст) формати трансформації простору бібліотеки як «третього місця», що сприятиме раціональному використанню обмежених матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових та кадрових ресурсів публічних бібліотек України;

удосконалено: критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця»; систему крос-функціональних компетентностей бібліотечних працівників, необхідних для підтримки онтологічних властивостей бібліотеки як «третього місця»;

набули подальшого розвитку: наукові уявлення про особливості реалізації концепції «третього місця» в практиці роботи зарубіжних публічних бібліотек; класифікація сприятливих та несприятливих чинників, що впливають на трансформацію простору публічних бібліотек України як «третіх місць»; інноваційний функціонал трансформації простору публічних бібліотек України в контексті реалізації концепції «третього місця» в умовах воєнного стану.

Наукові положення, висновки, що містяться в дисертаційному дослідженні, є аргументованими, ґрунтуються на релевантній методології, охоплюють широкий спектр теоретичних і практичних аспектів наукових підходів щодо проблеми дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дисертації Ніколайчука А.П. можуть використовуватися у навчальному процесі закладів вищої освіти для підготовки фахівців за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», оновлення змісту освітніх компонент бібліотекознавчого циклу, а також в системі підвищення кваліфікації бібліотекарів публічних бібліотек.

Структура та зміст дисертації відповідають меті, завданням, авторській логіці реалізації дослідницького задуму щодо висвітлення основних аспектів обраної теми. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатку.

Основні результати та положення дослідження викладено у 10 одноосібних наукових працях здобувача, з яких: 3 статті - у наукових фахових виданнях України, 7 праць апробаційного характеру.

Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить про його оригінальний характер, концептуальну цілісність та науковву завершеність. Кожний розділ роботи містить викладені результати, які послідовно інтегровані у підсумкові висновки. Автором досягнуто поставленої мети, а вирішення поставлених завдань складають цілісне та завершене дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання дисертаційного дослідження, методологію, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженні, особистий внесок здобувача, зазначено апробацію результатів дослідження, відомості про публікації здобувача, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження проблем модернізації простору публічних бібліотек» розкрито стан наукового розроблення проблеми та джерельну базу дослідження, узагальнено внесок українських та зарубіжних бібліотекознавців в розроблення проблеми модернізації простору бібліотек в контексті концепції «третього місця», обґрунтовано вибір методологічних підходів та дослідницьких методів; визначено основні етапи еволюції базових організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця». Визначено основні складові бібліотеки як «третього місця», встановлено їх специфічні властивості, які відрізняють цей тип бібліотеки від традиційної:

людиноцентричність сервісів, мультифункціональність та багатомірність локацій, адаптивність, відкритість, ергономічність та безбар'єрність простору як «єдиної точки доступу» до неформального навчання, спілкування, творчості та громадських ініціатив.

Другий розділ «Сучасні тенденції та напрями модернізації бібліотечного простору» присвячений концептуальним засадам функціонування бібліотеки як «третього місця», охарактеризовано зарубіжний досвід трансформації функцій та просторової організації публічних бібліотек, визначено сучасні формати розбудови простору публічних бібліотек України. Доведено, що український досвід розбудови публічних бібліотек як «третього місця» реалізується у напрямі їх перетворення на центри розвитку знань, креативності та інновацій, формування інформаційної та медіаграмотності, сприяння співпраці, координації та консолідації громади, реалізації ініціатив та проєктів для колективного блага, підтримки малого бізнесу, залучення населення до творчої самореалізації та змістовного дозвілля

У третьому розділі «Концептуальна модель модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії» розкрито сутність та структуру концептуальної моделі модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця», яка спирається на системну взаємодію її базових складових: організаційно-функціональної, ресурсно-інфраструктурної та змістовно-діяльнісної. Обґрунтовано, що така взаємодія забезпечується визначенням політики, профілізації функцій бібліотеки та її філій, налагодженням сталої комунікації між бібліотекою та громадою, постійним підвищенням кваліфікації персоналу для набуття універсальних крос-культурних навичок та компетентностей. З метою раціонального використання обмежених матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових та кадрових ресурсів публічних бібліотек

України запропоновано обирати інтегровану або профілізовану моделі модернізації простору бібліотеки як «третього місця».

Висновки дисертації містять узагальнені положення отриманих результатів дослідження, логічно обґрунтовані, відповідають поставленим завданням та меті дослідження. Список використаних джерел репрезентативний і відображає належний рівень опрацювання досліджуваної проблематики. Ідеї та елементи наукових праць інших фахівців, цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів та відповідні джерела інформації. Оформлення списку відповідає вимогам Національного стандарту України 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Оцінка рівня опанування здобувачем методології наукової діяльності. Досягнуті автором результати дослідження є науково достовірними та логічними, що підкріплюється опрацюванням законодавчо-нормативної бази, наукових джерел, систематизацією отриманих відомостей і концептуальних положень. Здобувач засвідчив високий ступінь опанування наукової методології, навичок аналізу, синтезу, що дало змогу виконати всі завдання дослідження та досягнути обґрунтованих результатів.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності. Під час рецензування дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено. У роботі не використовуються ідеї і розробки, що належать співавторам. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, всі результати дослідження належать автору особисто.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Водночас, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Ніколайчука А.П., його науковий рівень і здобуті результати, доцільно висловити окремі зауваження й пропозиції:

1. У роботі автор розкриває український та закордонний досвід діяльності бібліотек як просторів для проведення зустрічей, семінарів та

взаємодії з громадою тощо. Варто було навести досвід кооперації бібліотек з місцевими громадами та бізнесом як просторів громадської взаємодії, зокрема в умовах повномасштабного вторгнення.

2. У третьому розділі “Концептуальна модель модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії” автор обґрунтовує взаємодію організаційно-функціональної, ресурсно-інфраструктурної та змістовно-діяльнісної моделей реалізації концепції публічної бібліотеки як «третього місця», що забезпечується визначенням політики та профілізації функцій бібліотеки. Варто було б представити окремим додатком або таблицею концептуальну модель модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії, що посилює дисертаційну роботу.

3. На нашу думку, у роботі недостатньо систематизовано критерії оцінювання ефективності модернізації бібліотечного простору як центру громадської взаємодії. Дисертант акцентує увагу на описі окремих практик бібліотек, проте не пропонує чіткої методики та індикаторів (наприклад, кількісні показники відвідуваності, якість комунікації з громадою, ступінь інтеграції бібліотеки у локальні культурні процеси). Такі індикатори дозволили б виміряти рівень успішності проведених трансформацій, допомогли визначити необхідні організаційно-управлінські рішення. Та у цілому зробити висновки дослідження більш аргументованими.

4. Автор досить детально аналізує концепції закордонних бібліотек щодо модернізації бібліотечних просторів, зокрема Нідерландів. Варто було додати концепцію «Бібліотека як лабораторія майбутнього» (Library Futures Lab) – спільний проєкт Національної бібліотеки Нідерландів із дослідниками Делфтського університету та Факультету електротехніки, математики та комп’ютерних наук (EEMCS).

Висловлені зауваження не є принциповими та не позначилися на загальному позитивному сприйнятті дисертаційної роботи.

Зміст дисертації «Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії» відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 502 від 19 травня 2023 р.) та вимогам, встановленим наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31 травня 2019 р.), а її автор, Ніколайчук Антон Петрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій,

старший науковий співробітник,

професор кафедри інформаційних комунікацій

Київського столичного університету

імені Бориса Грінченка

Олена ГРИГОРЕВСЬКА

